

Posudek na dizertační práci

Nové přístupy v prezentaci a popularizaci archeologie. Výzkum didaktických aspektů současné role archeologie ve společnosti

Mgr. Veronika Puhačová

Předkládaná dizertační práce sleduje problematiku prezentace a popularizace archeologie ve velmi širokém interdisciplinárním poli a zohledňuje přitom celou řadu oborových perspektiv. Rád bych proto hned na úvod oponentského posudku vymezil vlastní pozici, ze které budu výkon Veroniky Puhačové posuzovat, aby bylo zřejmé, v jakých metodologických kontextech jsou mé komentáře k dizertaci ukotveny. Odborně se věnuji vzdělávání o historii, didaktice dějepisu a paměťovým studiím, v pedagogické praxi na Ústavu českých dějin FF UK vedu navíc kurzy zaměřené na metodologii historiografie. Ve svém posudku se tak zaměřím na metody prezentace a popularizace a pominu obsahovou stránku edukačních strategií, k jejímuž posouzení nejsem kompetentní.

Veronika Puhačová si pro svou dizertační práci zvolila závažné a společensky prospěšné téma popularizace vědy, k němuž přistoupila komplexním způsobem. Šíře záběru je opravdu mimořádná. V teoretické části práce autorka promýšlí možnosti popularizace archeologie v podmínkách 21. století, přičemž zohledňuje většinu relevantních konceptů z oblasti didaktiky, muzeologie, památkové edukace či obecné pedagogiky. Dále navrhuje konkrétní postupy didaktické transformace archeologických poznatků pro potřeby popularizace. I zde efektivně a funkčně využívá inspirace z celé řady oborů. Návazně popisuje nové způsoby prezentace a popularizace archeologie ve veřejném prostoru, na něž aplikuje konceptuální rámce formulované v předchozích částech práce. Na teoretickou část pak navazuje praktická, jež obsahuje sedm důkladně zpracovaných kazuistik, které celou problematiku formou akčního výzkumu vztahují ke konkrétním tématům a situacím. Případové studie ideálním způsobem doplňují teoretické úvahy v první části práce.

Dizertace Veroniky Puhačové sleduje náročný cíl. Chce komplexně a systematicky vyřešit otázky spojené s popularizací archeologie. Taková ambice by byl obtížný úkol i pro tým odborníků, přesto konstatuji, že se autorce podařilo naplnit. Podala mimořádný výkon jak na úrovni rešerše a studia relevantní odborné literatury z řady oborů, tak při aplikaci těchto konceptů na specifickou situaci archeologie a především na úrovni přesahů do popularizační

a vzdělávací praxe. Lektorské a organizační zkušenosti autorky jsou opravdu mimořádné, což výrazně zvyšuje hodnotu konceptuálních úvah, které stojí na „pevné půdě“ praxe. Jako celek tak práci hodnotím jako výjimečně zdařilou. Nyní bych rozvedl několik spíše kritických komentářů, které se však dotýkají dílčích problémů práce, a nezpochybňují tak mé rámcově pozitivní hodnocení.

V teoretické části práce, když autorka vymezovala přístupy k popularizaci archeologie, jsem si často mimoděk kladl otázku, v čem se předkládaná problematika liší od problémů popularizace historiografie a didaktiky dějepisu. Veronika Puhačová pojímá didaktiku archeologie jako svébytnou subdisciplínu, aniž by však explicitně vymezila problémy, které zakládají její specifičnost. Asi nejčastěji v této souvislosti argumentuje stěžejním významem hmotných pozůstatků a archeologických nalezišť, s objekty a krajinou však obdobným způsobem pracuje i didaktika dějepisu (nejen v souvislosti s pravěkem) a zejména památková edukace, která se v obecnější rovině snaží o prezentaci a popularizaci kulturního dědictví.¹ Jako didaktik dějepisu bych předpokládal, že současná teorie historického vzdělávání by měla pokrýt i pole pravěku a že není potřeba utvářet specifickou metodologii edukace pro potřeby archeologie. Zajímalo by mě, zda a proč se tedy autorka přiklání k vymezení subdisciplíny a jak by argumentovala proti jejímu „rozpuštění“ v interdisciplinárním poli. Předpokládám, že by se vymezení specifik „archeodidaktiky“ a případně i „public archaeology“ vůči didaktice dějepisu a „public history“ mohlo stát jedním z bodů diskuze při obhajobě práce.

Překvapilo mě, že autorka téma zpřítomňování minulosti ve veřejném prostoru výrazněji neukotvila v metodologii paměťových studií. V krátké pasáži o historickém vědomí (s. 17-19) sice Veronika Puhačová připouští, že se i dávná minulost odráží v kolektivní paměti, ale dále s těmito koncepty nepracuje (hovoří dokonce o „předpamětní minulosti“, s. 116). „Memory studies“ prochází dynamickým vývojem a zdaleka se nezaměřují jen na soudobé dějiny. Výzkumníky zajímají především vzpomínkové praktiky, tedy konkrétní jednání, jehož prostřednictvím se lidé vztahují k dané minulosti. A zde archeologie prokazuje mimořádný mobilizační potenciál, jak ostatně sama autorka zdůrazňuje (aktivity detektorářů, zájem laické veřejnosti o řemesla či jídlo, návštěvnický ohlas popularizačních akcí, performativita

¹ V České republice tyto trendy reprezentuje rozsáhlý projekt NPÚ a PedFUK Památky nás baví, v jehož rámci vznikla pětisvazková metodika. Hana HAVLŮJOVÁ, Per HUDEC, Martina INDROVÁ a kol., Památky nás baví 1. - 5., Praha 2015. Kniha je dostupná ke stažení zdarma ve formátu pdf na webu NPÚ.

living history). Paměťová studia se pokoušejí porozumět motivacím aktérů a zohledňují též proměny kontextu, v němž se vzpomínání odehrává (vliv moderních technologií ad.). Myslím si, že se zde nejedná jen o jedno z dalších možných interdisciplinárních polí, jež by mohlo ještě obohatit již tak komplexní mozaiku všech možných disciplín. Koncepty paměti a vzpomínání by mohly posloužit jako vhodný integrační prvek mezi výzkumem a popularizací, jak se to ostatně děje na poli historiografie. Mohly by též přispět k důkladnějšímu promyšlení některých pojmů, s nimiž autorka pracuje spíše intuitivně. Příkladně výzkumníci věnují velkou pozornost pojmu „autenticita“, nikoliv však jen ve smyslu „kouzla autenticity“ (s. 263), autentického vyznění rekonstrukcí. Konstatují, že současné historická popkultura klade mimořádný důraz na autenticitu prožitku a odklání se tak od tradičních forem předávání historického vědění (třeba prostřednictvím lineárního narativu založeného na historické kauzalitě).²

Autorka v práci zdůrazňuje roli narativu při prezentaci archeologie vůči laické veřejnosti. Příběhy nepochybně hrají při komunikaci o jakékoliv minulosti klíčovou roli. Didaktická transformace vědeckých poznatků do narativu by však měla být založena na teoretické reflexi této role. V této části není argumentace dostatečně metodologicky ukotvena. Autorka nezohledňuje naratologické koncepty literární teorie a nevztahuje se ani k diskuzím o narativismu, které se po desetiletí vedou v historiografii. Velmi přínosná by zde mohla být práce Paula Ricoeura *Čas a vyprávění*, která tyto diskuze syntetizuje a vztahuje roli příběhu ke kontextům, jež autorku práce zajímají.

Autorka se na několika místech zmiňuje o nutnosti korigovat stereotypní představy o archeologii a pravěku (např. s. 15). Přiznám se, že jsem očekával, že se práce bude výrazněji zabývat kritickou reflexí představ laické veřejnosti a jejích zdrojů. Česká i globální popkultura je v tomto ohledu bohatá (romány Eduarda Štorcha a jejich filmové verze ze 70. let, komiks *Pod paprsky Zářícího* či kresby Zdeňka Buriana). Zajímalo by mě, proč tato produkce zůstala stranou autorčina zájmu.

² Thomas FISCHER, Rainer WIRTZ (ed.), *Alles authentisch? Popularisierung der Geschichte im Fernsehen*, Konstanz 2008. Problematice komplexních změn v přístupu k minulosti (tzv. nová historická situace) se věnuje francouzský historik F. Hartog. Autorka jej sice cituje (s. 17), ale jeho úvahy dále nerozvíjí, byť by v mnohém mohly důkladněji osvětlit proměny, jimž popularizace vědeckých výzkumů minulosti v současném světě čelí. Hartog pracuje s pojmem „prézentismus“. Označuje jím nový režim historicity, v jehož rámci konzument minulosti klade primárně důraz na prožitek.

Rád bych na závěr posudku pozitivně ocenil ještě šestou, závěrečnou část práce, v níž Veronika Puhačová formou akčního výzkumu (kombinace focus group a kvalitativního dotazníkového šetření) analyzuje představy odborné komunity o možnostech popularizace archeologie. Vedle teoretické části a empirických případových studií nabízí tato kapitola další důležitou perspektivu na zkoumanou problematiku: závěry výzkumu poskytují prostor pro kritickou reflexi současné české archeologie a její role ve veřejném prostoru. Jako historik bych obdobně koncipovaný výzkum zaměřený na historiografii velmi ocenil, neboť by mohl přispět k věcné a podložené debatě o tom, jak by se historická věda měla či mohla adaptovat na dynamické změny, jež s sebou přineslo 21. století. Veronika Puhačová ve své práci k obdobné reflexi opakovaně vyzývá, což považuji za velmi důležité. Oceňuji, že jí nejde o normativní stanovení nejefektivnějších přístupů k popularizaci, ale o vyvolání diskuze.

Vzhledem k výše rozvedenému bych chtěl zdůraznit, že předkládaný text s přehledem splňuje nároky kladené na tento typ závěrečných prací, a já tak mohu dizertaci Veroniky Puhačové doporučit k obhajobě.

Kamil Činátl, Ph.D.

27. 8. 2018

Ústav českých dějin FFUK